

УДК 271.2-23-732-675-46-526.62

ШАНУВАННЯ ІКОН В АПОЛОГЕТИЧНОМУ ВЧЕННІ ПРЕПОДОБНОГО ЙОАНА ДАМАСКИНА

Роман Галуйко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна,
e-mail: roman0717@ukr.net*

Досліджено основоположні принципи вчення про ікони богослова і мислителя VIII ст. Йоана Дамаскина, який на основі текстів Святого Письма та творінь попередніх Отців Церкви показав підстави для шанування та поклоніння іконам. З'ясовано факт появи зображень у старозавітні часи через нестримне бажання людства уявляти Бога у чуттєвому вигляді. Сформульовано узагальнення основоположних принципів вчення про ікони Йоана Дамаскина у його праці “Три захисних слова проти тих, які зневажають святі ікони”. Перше “Слово” містить правильне розуміння Бога і показує відмінність між шануванням Бога та шануванням ідолів, що існувало у старозавітні часи. Друге – розкриває істинне вчення про Пресвяту Трійцю: правильне розуміння Пресвятої Трійці дає підстави правильно зображати Бога на священних іконах. Третє “Слово” пояснює суть та зміст священного зображення, пояснює проблему поклоніння іконам. У питаннях шанування та поклоніння іконам продемонстровано аспект віри як найбільшого достоїнства християнства.

Ключові слова: ікона, Бог, Святе Письмо, іконоборці, шанування ікон.

Серед головних рефлексій у сфері культури, мистецтва, богослов'я помітно простежуємо зацікавленість культом ікони. Багато релігієзнавців, мистецтвознавців, культурологів, істориків розмірковували над проблематикою ікони в цілому. Ми змушені звернутися до цієї проблеми, оскільки в наш час назріла потреба суттєво корелювати розуміння суті ікони. Аби зрозуміти, що таке візантійська ікона, потрібно звернутися до її витоків, до минулого.

Ікона – унікальний і дивовижний витвір божественного промислу і людської культури. Ставши реальним підґрунтям християнського вчення і будучи пронесеною через віки, вона і сьогодні урочисто постає перед людиною нового тисячоліття як величний духовний феномен.

Виникнувши у Візантійській імперії, ікона засвідчила про себе по всьому світу. Її сприймали по-різному, а інколи й край негативно: нищили, спалювали, рубали, різали, використовували як підручний засіб. Проте ікона не зникла: після всіх гонінь і переслідувань, засвідчивши в такий спосіб своє духовне безсмертя, вона ще більше захопила розум людини – пізнати Бога й усвідомити своє призначення у світі. Адже духовна мета ікони – допомогти людині здійснити її божественне покликання – обожнення.

Завдання статті – дослідити із філософського боку обґрунтування на користь ікон на прикладі вчення преподобного Йоана Дамаскина. В ранні віки християнства проблема доцільності ікон не була такою гострою. Ця проблема почала загострюватися у VIII ст. У полемічне протистояння проти іконоборців православна церква висуває одного з кращих своїх представників – преп. Йоана Дамаскина. Він

глибоко перейнявся цією проблемою і почав розробляти богословсько-філософський категоріальний апарат для захисту своїх головних положень. Взявши все найголовніше від попередніх Отців Церкви та строго слідуючи Святому Письму та Священному Переданню, Йоан Дамаскин у вельми своєрідній для нього манері на сторінках своєї *opus magnum* “Три захисні слова проти тих, які заперечують святі ікони” викладає основоположні принципи шанування ікон та поклоніння їм.

Три його “Слова” мали на меті донести таку правду про істинного Бога, яку мали б визнати всі люди. Проте людський розум уперто відмовлявся збагнути, як можна зображати Бога, якого “ніхто й ніколи не бачив”... [5, Іо.1,8]. Тому своє перше захисне “Слово” мислитель розпочинає із визначення того, хто для нього є Бог і Пресвята Трійця. “...Я сміливо зображаю Бога невидимого, – стверджує автор, – не як невидимого, але як того, який став заради нас видимим через участь у тілі й у крові. Не невидиме Божество зображаю, але за посередництвом образу виражаю тіло Боже, яке було видиме. І якщо неможливо зобразити душу, то тим більше – Бога, який дав нематеріальність і душі” [1, с. 4]. Це дуже важливий момент, оскільки, прийнявши за основу богослов’я воплощення, ми можемо по праву зображати на іконах Бога: “Коли невидимий, одягнувся в тіло, ставши видимим, тоді я зображаю подобу явленого” [1, с. 6]. Головні христологічні питання стосовно божественності та людськості Христа були задекларовані на IV Вселенському Соборі (Халкедон, 451 рік). Отже, цей перший аргумент чітко й зрозуміло говорить про воплощення Христа, яка є важливою передумовою можливості зображення Бога на іконах.

Наступний дуже важливий момент, на якому Йоан Дамаскин зосереджує нашу увагу, є пояснення другої заповіді “Не робитимеш собі ніякого тесаного кумира, ані подоби того, що попід землею, у водах” [5, Вих. 20,4]. Тут автор пояснює, щоб ми не замінили істинного Бога і служили творінню [5, Рим. 1,25] [1, с. 6]. Це і є головне завдання Дамаскина – пояснити своїм опонентам розуміння шанування Бога і показати відмінність між шануванням Господа та шануванням ідолів. Продовжуючи далі свої розміркування, автор стверджує: “Безтілесний, не маючи форми, Бог ніколи не був ніким зображений. Зараз же, коли Бог явився у тілі [5,1 Тим. 3,16], я зображаю видиму сторону Бога” [1, с. 11–12]. Тут знову мислитель апелює до догмату про воплощення Христа. Щоб обґрунтувати думки про шанування і зображення Бога, для Дамаскина важливо щоразу наголошувати на цьому моменті. При цьому необхідно враховувати такий аспект: щоби зображення Бога не перетворилося на фанатичне поклоніння матерії, де був намальований образ, преподобний Йоан стверджує: “Через посередництво матерії, що стала моїм спасінням, не перестану шанувати матерії, через яке сталося моє спасіння” [1, с. 12]. Матеріали, за допомогою яких зображають Бога чи інших святих осіб, є невід’ємною частиною нашого розуміння Господа.

Про Бога можемо дізнатися завдяки зору через читання священних книг Старого і Нового Заповітів та через зображення Його на іконах, завдяки слуху – через слухання проповіді. Отже, як бачимо, органи зору є важливими органами чуття, завдяки яким людина доходить до розуміння Бога. Сам Йоан Дамаскин не робить різниці між цими чинниками і не надає переваги жодному з них. Той, хто вміє читати, може зустрітися з Богом у Святому Письмі, інший дізнається про Бога через слово (*проповідь* – Р.Г.). Мислитель говорить про важливість усіх чинників: “Подібно до того, як словами ми освячуємо свій слух, так і зображення є пригадуванням: і розум є книгою для тих, хто пам’ятає читання і письмо, так і для неграмотних людей служити

зображення; і так для вуха – слово, як для зору зображення; і за допомогою розуму ми вступаємо у єдність із ним” [1, с. 13].

Завершуючи перше “Слово”, автор робить суттєве доповнення, що, крім Бога та Богородиці, на іконах потрібно зображати святих. Відкидаючи вшанування людей, які в своєму земному житті благочестиво жили і яких потім Церква піднесла до лику святих, ми тим самим будемо відкидати одну з найбільших християнських істин, що веде людство дорогою спасіння до Царства Небесного. Зображення святих на іконах не суперечить вченню Церкви, а тому вони достойні для вшанування. Люди, які вели благочестивий спосіб життя, були сповнені Св. Духа і навіть після смерті у своїх могилах залишалися нетлінними [1, с. 16]. І для всіх нас, що бажають потрапити у Царство Небесне, ті образи мають бути поставлені перед очима і мають збурити у нас ревність до наслідування [1, с. 17]. Потім преп. Іоан відсилає нашу пам’ять у період земного життя Ісуса Христа, кажучи, як тінь апостолів відганяла всякі недуги і демонів, так і зображення святих мають послужити людям для спасіння [1, с. 19–20].

Підставою для пошанування святих людей та безплотних духів – ангелів – є приклади вшанування зображень херувимів у старозавітні часи. Херувими були у шкіні, яку спорудив Мойсей за Божим наказом [5, Євр. 8,5]. Головною святинею у шкіні був ковчег завіту. Два херувими із чистого золота охороняли цей ковчег. До таких старозавітних священних зображень близько схожі християнські зображення ангелів та святих. Використовуючи це тепер, як колись шкінію, ми повинні віддавати священним зображенням належну шану і похвалу. Тут мислитель дає істотне пояснення того, яку роль виконували зображення херувимів у старозавітній церкві: “Херувими, будучи зроблені для шкіні, не замінили Бога, а стали славою живого Бога, який перебував між своїм народом” [1, с. 50].

Підсумовуючи перше “Слово”, можна ствердно сказати, що автор викладає позицію справжнього вчення про вшанування священних зображень – ікон. Йоан Дамаскін викладає правильне розуміння істини, а не спотворене через “зздристого і винного у тому змія, тобто диявола” [1, с. 44], який всіма способами намагався воювати проти людини. Використовуючи тексти Святого Письма, преп. Йоан вибудовує основу для свого подальшого вчення про шанування священних зображень.

Серед усіх християнських віровчень догмат про Пресвяту Трійцю займає важливе місце. Цей догмат є вершиною Божественного Одкровення людині та на розумовому рівні є недосяжним для людини. Тому в другому “Слові” автор подає істинне розуміння Пресвятої Трійці та Господа нашого Ісуса Христа. Адже тільки правильне вчення про Пресвяту Трійцю та Ісуса Христа дає нам змогу правильно зображати Бога на іконах. Йоан Дамаскін розмірковує: “Якби будь-хто зобразив невидимого Бога, то ми б згрішили тим, що жодним чином не можна показати того, чого немає, тому що Бог є безтілесний” [1, с. 46]. Таке твердження є досить чітким для розуміння, проте все абсолютно змінюється, якщо взяти до уваги, що Бог втілювався заради нашого спасіння і прийняв усе, крім гріха. Це дає нам підстави впевнено стверджувати разом з автором, що “ми не грішимо, роблячи Його зображення” [1, с. 46], оскільки ікона є тією “дорогою”, тим орієнтиром для нас, бо “розум не здатний протягом тривалого часу вийти за межі тілесного” [1, с. 46]. Саме в цій частині обґрунтування шанування ікон богослов наводить беззаперечні

аргументи, які мають під собою тверду основу і містять ґрунтовні факти того, що святі ікони можна і потрібно зображати.

Далі Йоан Дамаскин переводить нашу увагу в старозавітні писання: “Не роби собі різьбленого кумира, ані подоби того, що вгорі, на небі, ні того, що внизу...” [5, Вих. 20,4]. Зі змісту цього вірша нам стає зрозуміло, що він спрямований проти будь-якої спроби зображення Бога. Проте якщо ми звернемось до апостольських послань, то зможемо з упевненістю сказати про практику давніх часів, коли “багато разів і багатьма способами в давнину промовляв був Бог до батьків наших через пророків” [5, Євр. 1,1]. Привівши для прикладу цей вірш, богослов хотів простою і зрозумілою мовою дати людям розуміння того, що Бог промовляє до людини у різний спосіб. Адже, на думку преподобного, Бог є досвідчений лікар і знає, кому та які ліки потрібні у певний час; як тому, хто хворий, і тому, хто вже видужує, Він знає, що необхідно кожному приймати влітку чи взимку, тобто лікар припише у певний час кожному йому необхідне [1, с. 47–48]. Знаючи людську неміч впадати в ідолопоклонство [5, Вих. 32,1–7], Господь заборонив людям віддавати “славу його створінню”, тому в ті часи було неможливо зображати Бога “безтілесного і невидимого, і нематеріального, що немає ні зовнішнього вигляду, ні обрисів” [1, с. 47]. І тільки з народженням Ісуса Христа – Воплченого Слова – ми можемо говорити про виправданість зображень Бога.

Це твердження Йоан Дамаскин продовжує розкривати ще глибше. Зобразити Бога нематеріального і невидимого, який немає жодної форми, ми не можемо, тоді ми це відкидаємо як неправду, оскільки, як можна показати те, що неявилося для людства. І людей також ми не могли зображати: людська природа була ще тоді під прокляттям гріха [1, с. 51]. Відтоді, коли Бог воплотився, ставши людиною заради нашого спасіння, з того часу, коли “наша людська природа прославилася і перейшла в нетлінність”, ми можемо святкувати смерть мучеників, споруджувати їм храми і, найважливіше, писати їм ікони [1, с. 52]. Таку честь мученики здобули собі завдяки перемозі над злими силами та стражданням за визнання Христа як істинного Бога [1, с. 51].

Бог – це досвідчений лікар, який знає, коли і як подавати свої “животворні й рятівні ліки” для всіх тих, хто в пошуках правди. До кожного з нас Бог промовляє у різний спосіб: до одних через сторінки Святого Письма, до інших через пояснення Отців Церкви.

Наступний важливий момент, на який змушений звернути увагу Йоан Дамаскин через закиди іконоборців, стосується матеріалу, що використовують для виготовлення ікон. На початку Святого Письма сказано про те, що Бог вважає матерію прекрасним: “Побачив Бог усе, що створив: і було вельми добре воно” [5, Бут. 1,31]. Якщо вважати, що Господь створив матерію, яка є негативною, то в такому випадку Бог є “винуватцем злого” [1, с. 54]. Але такого не може бути а ргіогі, бо, творячи світ, Господь мав добрі наміри: “...І побачив Бог світло, що добре воно” [5, Бут. 1,4]. В усі дні творіння Бог з добром творив матерію, “що добре воно” [5, Бут. 1,10; 12; 18; 21; 25; 31]. З цього випливає, що матерія не є чимось злим. А стосовно складових частин створення ікони, то преп. Йоан подає розширене пояснення: “Не кланяюся матерії, але кланяюся Творцеві матерії, Котрий став матерією заради мого спасіння. Бо “Слово стало тілом, і перебувало між нами” [5,

Іо.1,14]. Усім же зрозуміло, що тіло є матерія, виявляю шану і кланяюся матерії, через яку сталося моє спасіння” [1, с. 55].

Підсумовуючи друге “Слово”, можемо ствердно сказати, що автор довів нам можливість та догматичні підстави для шанування ікон. Це Йоан Дамаскін демонструє на прикладі Святого Письма, а також не відходячи від догматів Вселенських Соборів та Отців Церкви. Після всіх наведених вище аргументів богослов подає останній: ”Якщо я кланяюся хресту, спису, тростині й губці..., які послужили моїм спасінням, тоді чому не кланяюся іконам, що встановлені побожними людьми з добрими намірами на славу і нагадування страстей Христових” [1, с. 59]. Тим самим автор аргументовано демонструє, що ікона має зовсім інший духовний зміст, адже вона є зображенням істинного Бога в тому вигляді, в якому Він забажав відкритися всьому людству. Оскільки ми кланяємося хресту, який виготовлений із дерева чи який зображений художніми засобами, то таку саму шану і хвалу ми повинні віддавати іконам, незалежно від того, чи намальовані вони на дереві, чи – на полотні. З цього випливає, що, незалежно від засобів та матеріалів виготовлення ікони, вона прагне показати істинного Бога – чим і заслуговує шанування. Ми не маємо підстав не погодитися з беззаперечною аргументованістю преподобного.

Своє третє “Слово” Йоан Дамаскін так само, як і два попередні, розпочинає із звичної для нас пропедевтичної частини, де в коротких, але лаконічних висловлюваннях навчає, хто такий Бог і Пресвята Трійця. Цей догмат дуже важливий, бо, на думку автора, людина завжди має пам’ятати про Того, Хто все створив і всім управляє. Правильне розуміння Бога як Подателя життя є запорукою нашого спасіння і захистом від неправильного вчення. Адже диявол завжди хоче відвести увагу людини від правдивого Бога, задовольнити тим самим своє самолюбство – скерувати людину до гріха. Диявол постійно має намір звести людину “до безбожжя, а інколи до багатобожжя”, як ще раз наголошує богослов [1, с. 85].

Далі автор, щоби загострити увагу читача, знову, як і в другому “Слові”, змальовує Бога в образі “досвідченого лікаря”, який завжди знає, коли і скільки хворому потрібно призначити ліки для швидкого одужання. Йоан Дамаскін хоче ще раз наголосити на тому, що така Божа опіка є необхідною для нашого спасіння. Потім преподобний знову хоче повернути нашу увагу до змісту другого “Слова” в тому місці, де йдеться про заборону для ізраїльського народу робити “виліті зображення і вважати їх богами та кланятися їм”. Дамаскін переносить нас у старозавітні часи і переказує історію про ідолопоклоніння єврейського народу тоді, як Мойсей молився на горі Синай. “Вони (*єврейський народ – Р.Г.*) славу нетлінного Бога змінили на подобу образу тлінної людини, і птахів, і четвероногих, і гадів...” [5, Рим. 1,23]. Після цього випадку з єврейським народом Господь забороняє творити ідолів: “ради цього заборонив Бог робити будь-яке зображення” [1, с. 90]. Для того, щоби виправдати існування ікони, мислителю необхідно пояснити суть та зміст священного зображення. Тому автор знову повертається до опису вже згадуваних аргументів із попередніх “Слів”. Люди повинні служити Богові, а не дияволу, бо Він (*Бог – Р.Г.*) є істиною для всіх людей. Якщо в думках деяких противників ікон є несумісність, як можна зобразити невидимого Бога, то автор вкотре не перестає стверджувати: “З того часу, коли Невидимий постав видимим у плоті, тоді зображаємо подобу Видимого” [1, с. 93].

Ознайомлюючись із третім “Словом”, в нашому розумі закрадається думка, що ці аргументи на захист ікон розглянемо у попередніх “Словах”. Але Йоан Дамаскин вважає, що це потрібно нагадувати і пояснювати щоразу зрозуміліше для того, щоби в людей не виникало жодного сумніву щодо необхідності шанування ікон. Наприклад, коли у Старому Завіті Бог сказав не робити ніякого тесаного божка чи якоїсь статуї, а Мойсей виготовив двох ангелів із золота. Цей момент автор вдало пояснює так: “Я сказав, що ви не бачили жодної постаті в той день, коли з полум’я промовляв до вас Господь на Хориві; не порушуй заповідь і ніколи вилитих богів не робитимеш. Я не сказав: не роби зображень херувимів, як рабів, які підлягали би очищенню, але: вилитих богів не робитимеш, і: не сотвори собі всякого образу, як богів...” [1, с. 94].

У цілому, за структурою “Слів”, ми можемо зауважити просту річ: після кожного заперечення іконоборців щодо доцільності священних зображень Йоан Дамаскин віднаходить такі аргументи та твердження попередніх Отців Церкви, які би спростовували закиди іконоборців. Автор наголошує на важливості кожної речі у світі, адже весь світ створений Богом із добрим наміром для того, щоб через створені речі людина віддавала славу Господу. “Світ створений заради людини, а всі речі у світі – це Божі сліди, вони свідчать про Бога; вони, як ріки, ведуть людину до Життя, Джерела Життя... Створене показує Благість і Любов Божу до нас і навчає нас любити Бога, хвалити і дякувати Йому...” [4, с. 348].

Пізніше мислитель переходить до виправданості церковних зображень. Адже справжня мета ікони – бути на славу Бога та Його святим. Таке розуміння і сприйняття ікони дасть змогу людині скинути гріховні узи диявола. Ікони, або як їх раніше називали “книги для неграмотних” [1, с. 29], вважають великим добром для людської душі: “...Що людина допускається бачити Бога... є велике благо для людини” [3, с. 430]. І знову на завершення свого аргументу на захист ікон Йоан Дамаскин не втомлюється повторювати: “Коли Божество злилося з нашою природою, тоді наша природа піднялася з тління, тому ми вже не під гріхом і сміливо встановлюємо храми на честь святих та малюємо ікони” [1, с. 96]. На іконах зображають святих людей, яким вдалося перемогти зло. Тому ікона є пам’яткою перемоги, а люди, які виступають проти священних зображень, є вороги Христа та святих [1, с. 96].

Преподобний вдало використовує порівняння для доведення своїх тверджень. Так, апостоли мали змогу бачити і чути Ісуса Христа, бо жили разом з Ним, але ми не позбавлені цієї можливості зараз. Завдяки книгам Його Слово промовляє до нас, а на зображеннях – на іконах – ми бачимо тілесного Христа і поклоняємося Йому. Через таке тілесне споглядання ми йдемо до духовного споглядання. Людина має тілесне й духовне, тому і Сам Христос прийняв тіло і душу. Тим самим Христос підняв людину з гріховної безодні до спасенницької дороги. Тому почуте і побачене буде нам вказувати на шлях спасіння для нашої безсмертної душі.

Пам’ятаючи слова зі Святого Письма, в якому, за визначенням Творця, на землі має з’явитися богоподібна істота [5, Бут.1,26], Йоан Дамаскин порушує тему образу. На думку богослова, “образ є подоба і зразок... проте образ не зовсім схожий до першообразу” [1, с. 100]. Тоді ж для чого потрібний образ? Що він відображає насправді? Живучи у світі, людина пізнає Його і відкриває для себе багато нового і цікавого. Але існує у світі найбільша таємниця і загадка для людського розуму – Бог.

Тому, щоб привідкрити таємницю, і придумали образ [1, с. 100]. Дух Божий поєднаний із людською душею, і в такий спосіб людина отримує істинні знання. Людина не може жити в темноті незнання. Виходячи зі змісту третього “Слова”, автор продовжує далі: “Ми можемо робити зображення всіх образів, які бачили” [1, с. 105]. Образи безті-лесних можемо побачити завдяки спогляданню нематеріальним оком розуму. Про око розуму ще задовго до Йоана Дамаскина говорили апологети християнства. Найчіткіше пояснення цього терміна віднаходимо в “Діалозі” Юстина Філософа: “Око розуму для того нам дано, щоби ми за допомогою нього, коли воно чисте, могли споглядати те істинне суще, яке є джерело всього того, що досягається розумом, яке немає ні кольору, ні форми, ні величини, ні чогось, що можна побачити оком...” [2, с. 90].

Перший образ зробив Господь, породивши Свого Єдинородного Сина як віддзеркалення Своєї вічності. Це дало людині можливість споглядати Того, Хто прийшов у тілі [5, Іо.1,14], і Його ми зображаємо на іконах. Наступним важливим питанням, яке порушує Йоан Дамаскин, є поклоніння священним зображенням. Наше поклоніння не є “поклонінням іконам як Богу, але через ікону поклоняємося та віддаємо честь Богу” [1, с.107]. Це суттєвий момент у вченні преподобного Йоана, адже він назавжди відкидає закиди іконоборців в ідолослужінні. У вченні про ікони тема поклоніння займає важливе місце. На думку автора, поклоніння є покірністю перед Божою всемогутністю. Нижче богослов описує види поклоніння: це він робить у платонівсько-аристотелівському стилі описі видів душі. Поклонінь Дамаскин нараховує п’ять, але для богословського розуміння ікони цей опис має мале значення, тому й детальний аналіз цих видів ми опускаємо. Уваги заслуговує лише той момент, коли мислитель говорить, що поклоніння Богові “заради Його природної слави” [1, с. 109] і, важливо, щоб людина робила це з власної волі. Це подяка за те, що Бог заради нас і заради нашого спасіння став людиною.

Йоан Дамаскин як майстерний мислитель будує свої розмірковування у вигляді запитань та відповідей. Преподобний отець взагалі любить ставити запитання. Таким способом автор хоче дати відповіді на всі потенційні запитання, які можуть виникнути в середовищі іконоборців. Відповіддю “ми можемо робити зображення всіх образів, які бачили” [1, с. 105] автор хоче зняти будь-які запитання стосовно того, що можна зображати. Потім він плавно переходить до поклоніння зображень на іконах: “Ми поклоняємося тим, в яких спочиває Бог, як у Богородиці і всіх святих” [1, с. 111]. Якщо заперечень щодо поклоніння зображень Богові та Богородиці немає, то стосовно зображень святих виникають запитання. Для цього Йоан Дамаскин уподібнює їх до Бога, прямо називаючи їх “богами”, але з одним застереженням: “Святих можна назвати богами не за природою, звичайно, а тому, що вони за власною свобідною волею з’єдналися з Богом... це сталося за благодаттю” [1, с. 111].

Для того, щоби показати виправданість поклоніння іконам, богослов звертається до традиції попередніх Отців Церкви та Священного Передання. Люди поклоняються матеріальним речам, через які Бог здійснив наше спасіння: горі Синай, Назарету, Вифлеємським яслам, печері, св. Голгофі, дереву Хреста, цвяхам, губці, тростині, спису, одягу, хітону, плащаниці, св. Гробу – “через які і в яких Бог звершив і став учасником нашого спасіння” [1, с. 113]. То чому ми маємо відкидати священні зображення, які пов’язані зі спасенницькою діяльністю Ісуса Христа, які розташовують у храмах, де закликається ім’я Боже. Сказане вище в жодному випадку

не має на меті прирівняти ікони із знаряддями вбивства Спасителя, а лише наголосити на важливості для людського спасіння матеріальних речей. Пам'ятаючи з попередніх “Слів”, що Господь є “досвідчений лікар”, і знаючи людські немочі, Він “подає для нашого ж власного спасіння матеріальні речі, які всі достойні для вшанування, оскільки вони як образи минулого слугують для нас пригадуванням” [1, с. 114].

Як довго ми б не зосереджували свою увагу на іконах та питаннях поклоніння їм, ми не можемо обминути аспект віри, який проходить червоною ниткою через усе вчення преподобного Йоана Дамаскина. Мислитель вважає віру найбільшим достоїнством християнства, адже всі люди, які хотіли догодити Богу, приходили через віру. Християни вірили у спасіння через Ісуса Христа. І віра була міцним фунда-ментом для побудови вчення преподобного Йоана. Автор прямо називає християн носіями віри: “ὁ χριστιανὸς πίστις ἐστίν” (*christianus ex fide constat* – лат.) [6, с. 1357].

Описавши всі підстави зображення священних ікон та подавши причини поклоніння їм, Йоан Дамаскин, немовби підсумовуючи все сказане вище, говорить про суть та значення поклоніння іконам такими словами: “Ми поклоняємося іконам, творимо поклоніння не матерії, але через них тим, які на них зображені, бо честь віддана образу, переходить до Першообразу” [1, с. 116].

Отже, розглянувши вчення про ікони Йоана Дамаскина, ми дослідили і виділили такі аспекти його концепції: ікони у Церкві з'явилися разом із християнством, і причиною їхнього виникнення став Сам Бог, повелівши зробити херувимів задовго до появи християнства. Природне бажання мати у своїй уяві реальний образ поклоніння – Бога – можна простежити через всю історію існування людини. Від старозавітних часів і до наших днів простежуємо нестримне бажання людства уявити Бога у чуттєвому вигляді. Хоча ці зображення інколи були примітивними, а інколи й зовсім не схожими на Бога, проте вони все ж нагадували людям про Бога, і цього люди дуже потребували.

І щоби довести людську потребу у видимому зображенні Бога, у східному богослов'ї з'являється мислитель – преподобний Йоан Дамаскин. Він на основі Святого Письма та творінь святих Отців довів доцільність та необхідність шанування ікон. Новизна Дамаскина у тому, щоб знайти рівновагу між абсолютними і непорушними догматами Церкви та здатністю людського розуму рефлексувати. Саме усвідомлення здатності теоретично обґрунтовувати те чи те положення стало позитивним явищем у вченні цього мислителя і богослова. Власне, Йоан Дамаскин став тим у візантійській культурі, який у своєрідний для мислителя спосіб (постановки запитань та аргументованих відповідей) привернув увагу тогочасного світу до феномену ікони, доказавши, що вона є видимим зображенням поклоніння перед Богом. Довівши необхідність шанування ікон та поклоніння їм, богослов заявив, що ікона є справжнім виявом віри християнина.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дамаскин И. Три защитительных слова против порицающих святых иконы или изображения. Спб. : Изд. книгопродавца И. Л. Тузова, Гостинный двор. № 45, 1893.
2. Керн К. Антропология св. Григория Паламы. Париж : YMCA-PRESS, 1950.

3. Настольная книга священнослужителя. М.: Изд-во Московской Патриархии, 1986. Т. 5.
4. Настольная книга священнослужителя. М.: Изд-во Московской Патриархии, 1988. Т. 6.
5. Святе Письмо. Рим, 1993.
6. Λόγοι τρεῖς ἀπολογητικός πρὸς τοὺς διαβάλλοντασ τὰς ἀγίας εἰκονασ // J.P. Migne. Patrologia Graeca. Athens, 1989. V. 94.

ICON WORSHIP IN APOLOGETICS OF ST. JOHN OF DAMASCUS

Roman Galuiko

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska str., 1, Lviv, 79000, Ukraine, e-mail: roman0717@ukr.net*

The article researches basic principles of the Doctrine of icons by St. John of Damascus, theologian and philosopher of the VIII-th c., who determines the main reasons for worship of icons based on the texts of Holy Scripture and the previous works of Church Fathers. It has been found out the fact that images appeared in the time of the Old Testament due to uncontrolled desire of mankind to imagine God in a sensitive way. The fundamental principles of the Doctrine of icons by St. John Damascene have been presented in his three "Treatises in the Defense of Holy Icons". The first "Treatise" contains the true understanding of God and shows the difference between worship God and worship idols which took place in Old Testament times. The second "Treatise" reveals the true teaching of the Holy Trinity. The proper understanding of the Holy Trinity gives grounds to the proper image of God in sacred images. The third "Treatise" explains the essence and contents of sacred images and the reason why we should worship icons. In issues of respect and worship icons, the aspect of faith as the greatest advantage of Christianity has been shown.

Key words: icon, God, Holy Scripture, iconoclasts, worship of icons.

ПОЧИТАНИЕ ИКОН В АПОЛОГЕТИЧЕСКОМ УЧЕНИЕ ПРЕПОДОБНОГО ИОАННА ДАМАСКИНА

Роман Галуйко

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000, Украина,
e-mail: roman0717@ukr.net*

Исследованы основополагающие принципы учения об иконах богослова и мыслителя VIII в. – Иоанна Дамаскина, который на основе Священного Писания и творений предыдущих Отцов Церкви показал основания для почитания и поклонения иконам. Выявлен факт появления изображений в ветхозаветные времена через неудержимое желание человечества представлять Бога в чувственном виде. Сформулированы обобщения основополагающих принципов учения об иконах Иоанна Дамаскина в работе "Три защитительных слова против порицающих священные иконы". Первое "Слово" содержит правильное понимание Бога и показывает разницу между почитанием Бога и почитанием идолов, что имело место в ветхозаветные времена. Второе "Слово" раскрывает истинное учение о Пресвятой Троицы:

правильное понимание Пресвятой Троицы дает основания для правильного изображения Бога в священных изображениях. Третье “Слово” объясняет суть и содержание священного изображения, объяснено проблему – поклонения иконам. В вопросах почитания и поклонения иконам продемонстрировано аспект веры, как крупнейшее достоинство христианства.

Ключевые слова: икона, Бог, Священное Писание, иконоборцы, почитание икон.

Стаття надійшла до редколегії 14.01.2011

Прийнята до друку 17.02.2011